

УДК 784.96+398.8

СПЕЦИФІКА НАРОДНОГО ВОКАЛУ У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ КАМЕРНИХ ВОКАЛЬНИХ АНСАМБЛІВ)

Цюпа Н.П.

Київський національний університет культури і мистецтв

У роботі аналізується специфіка народного вокалу, для якого притаманна природно-розмовна манера співу, робота голосових зв'язок, використання природних грудних і головних резонаторів. Розглядається діяльність камерних колективів, які використовують народний вокал. Репертуар даних ансамблів становлять народні пісні, як у оригінальному вигляді, так і в обробленому, а також авторські композиції. Діяльність цих колективів є частиною національної культури, в якій об'єднані традиції та новації.

Ключові слова: народний вокал, пісні, камерні вокальні ансамблі, тріо.

Актуальність дослідження. Народна манера співу має глибоке коріння. Вона нерозривно пов'язана з історією, культурою та звичаями того етносу, в рамках якого вона була сформована. Досить тривалий час навчання народній манері співу відбувалось, так би мовити, безпосередньо у процесі відтворення. Гуртове виконання пісень сприяло тому, що високі вимоги до майстерності одного співака фактично не висувалися. Колективний спів сприяв «рівноваженню» досягнень одних та недоліків інших. Проте поступово, з розвитком системи професійної освіти, виникає методичний підхід, який сприяє зростанню вимог до кожного виконавця. Виховання та підготовка співаків спеціалізації «народний вокал» стає завданням вищих навчальних закладів. Одним з компонентів формування навичок співу є процес накопичення слухового досвіду шляхом ознайомлення з існуючою музичною

практикою. Дослідження сучасних ансамблів, в яких використовується народний вокал, залишається на даний момент мало розробленою темою, що зумовлює науковий інтерес до неї.

Метою статті є аналіз специфіки народного вокалу у сучасному мистецькому просторі України на прикладі діяльності камерних вокальних ансамблів.

Огляд останніх публікацій. Дослідження, присвячені розгляду народної творчості, широко представлені в сучасному музикознавстві. Проте вивченню специфіки народного співу приділено набагато менше уваги. Особливість народного співу в контексті діяльності хорових колективів розглядається в роботі О. Коломoeць. Окремі аспекти народного музикування, що актуальні для даної статті, аналізуються в монографії А. Іваницького та роботі О. Бенч-Шокало. Проте великий спектр питань, в тому числі аналіз стану

сучасної музичної практики, в якій використовуються народний вокал, залишається поза увагою дослідників, що буде представлено в даній науковій розробці.

Виклад основного матеріалу. В чому ж полягає сутність народного вокалу? Насамперед варто відмітити, що дана манера співу займає місце проміжне між академічним та фольклорним типами. Від академічної манери вона відрізняється більш відкритим звуком. О. Коломиець відмічає те, що досить часто народний спів розуміють не вірно. «Існує помилковий погляд, ніби для народного співу є типовим безбарвний, натужний, верескливий і пронизливий звук. Прихильники такого погляду не розуміються на народному співі і плутають таку спотворену, «вульгарну» манеру співу з народною, яка є культурним досягненням виконавської практики багатьох поколінь» [3, с. 38].

Для народного вокалу важливим є зв'язок з мовою, що проявляється як у особливостях артикуляції, природно-розмовній манері співу. Якщо ж звернутись до питання техніки звукоутворення, то і у академічній манері, і в народній, надзвичайно важливою є робота голосових зв'язок, спрямованість звуку і правильне використання природних грудних і головних резонаторів. «Від дії означених резонаторів залежить характер і забарвленість голосу. Менш за все народні співаки використовують м'яке піднебіння, «купол», «позіх», який слугує прикриттю голосу на верхніх звуках. Спів характеризується відсутністю вібрації, рівністю й стійкістю звуку. Звук випромінюється більш прямолінійно, ніж у «поставлених» голосів, притому резонують переважно груди, ротова порожнина, тверде піднебіння та зуби. Жіночий спів у грудному регістрі вирізняється соковитістю, барвистістю та динамічністю звуку» [3, с. 39].

Варто відзначити, що народні пісні досить рідко виконуються сольо. Так, якщо звернутись до фольклористики, виявляється є небагато жанрів, які має виконувати один співак – це, насамперед, коліскові. Інші ж пісні передбачають декілька виконавців, або спів у супроводі музичного інструменту. Такою, наприклад, була традиція виконання дум чи історичних пісень, впроваджена кобзарями та лірниками. Отже, ансамблевий спів є більш характерним для народного мистецтва. Більшість календарних та родинно-обрядових пісень передбачають декількох виконавців. Таким чином невеликі вокальні ансамблі – тріо, квінети, квінети – є в певному сенсі продовжувачами традицій, закладених в українській культурі.

Виникає питання, а яким же чином виникла та манера співу, яку ми називаємо народною? Досить цікавою є позиція А. Іваницького, який пояснює її давнім часом появи народного музикування. «Звичка сучасних селян співати голосно і без нюансування – це не щось інше, як цінний звуковий і стильовий релікт ще від часів палеоліту; тут зберігається протягом мало не мільйона років манера, яка розвинулася як засіб спілкування з потойбічними силами» [2, с. 11].

Сьогодні існує чимало камерних колективів, які використовують народний вокал. Подібні ансамблі існують як в українському музичному просторі, так і в закордонному. В умовах, коли

сфера культури фінансується здебільшого не за рахунок державних бюджетних коштів, а внаслідок самоокупності, доцільним стає існування не великих капел чи хорів, а малих об'єднань. В даному випадку не потрібна велика репетиційна база, диригент чи постановник. О. Бенч-Шокало відмічає, що збереглася народна термінологія, у якій індивідуалізується кожний з голосів і визначається їхня функціональність у гуртовому співі. «Верхній підголосок «голосить», «вершить»; середній голос, у якому проходить головна мелодія – «тягне», «важить»; нижній – «громить», «басує»» [1, с. 203].

Отже, всі ці вищезгадані специфічні особливості, притаманні народному співу, представлені в творчості сучасних камерних колективів. Необхідно зазначити, що практика використання народного вокалу широко розповсюджена не лише в українському мистецькому просторі, але й за кордоном. Розглянемо насамперед ті ансамблі, які працюють у вітчизняній музиці. Одним з найбільш розповсюджених виконавських складів є тріо. Подібна кількість виконавців пов'язана з давньою традицією. Витоком такого складу є канти, які на три голоси виконувались ансамблем або хором без супроводу інструментів. Для них була притаманна різноманітна тематика, а інтонаційний бік був пов'язаний з українською народнопісенною творчістю, елементами знаменного розспіву.

Зараз існують чоловічі тріо, жіночі та тріо зі змішаним складом. (Є ряд колективів, що мають більші виконавські склади, проте їх необхідно розглядати окремо від камерних). Серед чоловічих можна згадати народний аматорський колектив тріо «Гонта», заснований у 1998 році. Дане тріо складається з викладачів факультету мистецтв Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини – це заслужені працівники культури України Валентин Купчик, Василь Семенчук та Петро Волошин. Цей колектив отримав «Гран-прі» на Всеукраїнській музичній олімпіаді «Голос країни», яка проходила 24-27 листопада 2016 року.

Чоловіче вокальне тріо «Володимирські козаки» було утворено в 1998 році завдяки зусиллям трьох викладачів Володимир-Волинського педагогічного училища. Керівником колективу є Володимир Володимирович Гуз. В 2012 році тріо отримало звання «народний художній колектив». У творчому доробку колективу твори класичної, української, народної музики, обробки народних пісень та оригінальні твори його керівника В. В. Гуза, українські та російські романси.

Жіночих камерних колективів (в даному випадку тріо) можна згадати набагато більше, ніж чоловічих. Так одним з перших колективів, чия діяльність розпочалась з 1970 року, є вокальне тріо хору імені Г. Верьовки, до якого входять народні артистки України Поліна Павлюченко (альт), Віра Мартиненко (сопрано) та Наталія Цюпа (контральто). П. Г. Павлюченко та Н. П. Цюпа досить тривалий час (з 1966 по 2000 р.) були солістками Національного Академічного заслуженого українського народного хору ім. Г. Верьовки. Обидві учасниці тріо викладають на музичному факультеті Київського національного університету культури і мистецтв.

У 2001 році колектив випустив компакт-диск «Співає тріо імені Григорія Верьовки», до якого увійшли записи українських народних пісень з фонду Національної радіокомпанії України.

Одним з ансамблів зі змішаним виконавським складом, який варто згадати – це популярний у 70-80-х роках ХХ ст. гурт – «Тріо Мареничів», до складу якого входили Валерій Маренич, Антоніна Маренич (Сухорукова) та Світлана Сухорукова. Вони виконували народні пісні, авторські, в тому числі і власні твори.

«Рідна пісня» – київське жіноче вокальне тріо, яке було засновано у 1992 році у складі Валентини Орел, Катерини Левенко та Оксани Гордієць, художнім керівником якого є Василь Триліс. Цей колектив став лауреатом першої премії VII Всеукраїнського фестивалю-конкурсу колективів народного хорового співу ім. Порфирія Демущого в 2013 році. Проте в останні роки до тріо додався учасник чоловічого гурту «Чумаки» (керівником якого також є В. Триліс) Володимир Самайда. Цю зміну у складі учасники пояснюють тим, що народнопісенна творчість надзвичайно цікава та складна і її досить важко виконувати за умови наявності лише трьох голосів, до того ж виключно жіночих.

Народне аматорське тріо «Троянда» (сmt Маневичі, Волинська обл., Маневицький р-н) було засноване у 2000 році, до складу якого входить Галина Черчик (колоратурне сопрано), Людмила Синютіна (меццо-сопрано), Людмила Семенов (альт). Художній керівник – заслужений діяч мистецтв України, член Національної Ліги українських композиторів Олександр Синютін. В репертуарі колективу сучасні обробки українських народних пісень, пісні української естради радянської епохи, твори сучасних композиторів. Тріо було лауреатом ряду обласних пісенних фестивалів, володарем Золотої медалі Кубку Європи мистецтв «Імена майбутнього» – 2004, що проходив у Одесі, в 2004-2006 роках стало лауреатом першої премії Всеукраїнського пісенного фестивалю імені композитора Михайла Машкіна (м. Іршава), лауреат мистецьких фестивалів в Польщі та Литві.

Тріо «Козачка», яке було організоване у 2006 році, складається з лауреатів всеукраїнських фестивалів і конкурсів Тетяни Шкільної (керівник), Інни Карзанової та Анастасії Чумаченко. Як і в більшості подібних колективів, репертуар є надзвичайно різноплановим, що включає як українські народні пісні, так і авторські композиції. Учасниці ансамблю займаються також пошуком цікавих пісень у фольклорних ансамблях.

Варто також розглянути іноземні гурти, які використовують народний вокал. Досить неор-

динарною є діяльність жіночого вокального колективу «Kitka» (м. Окленд, штат Каліфорнія), що був заснований у 1979 році. Зараз в ансамблі вісім виконавиць. Сучасний музикознавець В. Тормахова досліджуючи їх творчість вказує на те, що даний американський жіночий вокальний ансамбль, спеціалізується на виконанні пісень східної Європи – українських, болгарських, російських, грузинських пісень. «Аранжування та композиції на фольклорній основі (з використанням народних текстів) для ансамблю створюють різні композитори (Pauline Oliveros, Chen Yi, David Lang, Linda Tillery, Janet Kutulas), серед яких є і українські автори – Маріана Садовська (українська співачка, актриса і композитор)» [4]. Даний гурт не лише співає українські пісні, перед створенням вокально-театрального проекту Rusalka Cycle, ансамбль «Kitka» відвідував Україну з концертами у 2005 році, а також приймає участь у фольклорній експедиції по селах нашої країни. «Родзинкою» є використання народної манери співу, проте репертуар не обмежується народними піснями у їх оригінальному вигляді. Значна кількість композицій є майстерними обробками, авторськими композиціями, які можуть бути пов'язаними з текстами народних пісень, або, взагалі, є стилізаціями.

Можна зробити певні підсумки щодо сучасної музичної практики використання народного співу. Для народного вокалу притаманна природно-розмовна манера співу, робота голосових зв'язок, спрямованість звуку і використання природних грудних і головних резонаторів. На даний момент існує чимало камерних колективів, які працюють в даному напрямку. Перевага надається камерному виконавському складу – найчастіше тріо, яке дозволяє виконувати триголосну фактуру, яка пов'язана з традицією як народнопісенного виконавства, так і співу кантів. В кількісному відношенні, більше наявно жіночих тріо, ніж чоловічих. Репертуар даних колективів становлять народні пісні, як у оригінальному вигляді, так і в обробленому, а також авторські композиції.

Наукова новизна. В роботі досліджено специфіку народної манери співу. Застосовано фактичний матеріал, пов'язаний з сучасною музичною практикою. Розгляд діяльності ряду гуртів дозволив зробити узагальнення стосовно характерних особливостей, які ним притаманні.

Висновки. В сучасному музичному просторі України представлено чимало виконавських камерних ансамблів, які використовують народний вокал. Їх діяльність є частиною нашої національної культури та є своєрідним містком між історичним минулим та майбутнім, між традиціями та новаціями.

Список літератури:

1. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів / О. Бенч-Шокало. – К.: Український світ, 2002. – 231 с.
2. Іваницький А. І. Історичний синтаксис фольклору. Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2009. – 404 с.
3. Коломоєць О. М. Український народний спів як синтез національної традиційності та академічного хорового виконавства / О. М. Коломоєць // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. наук. праць. – Вип. 37, ч. 1: Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта: РВВ КГУ, 2012. – С. 36-41.
4. Тормахова В. М. Обробка народних пісень як засіб збереження і популяризації фольклорної спадщини // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Народна художня творчість у соціокультурному просторі України: історія та сьогодення (до 25-річчя незалежності України)» м. Київ, 22-23 лютого 2016 року.

Цюпа Н.П.

Київський національний університет культури і мистецтв

СПЕЦИФИКА НАРОДНОГО ВОКАЛА В СОВРЕМЕННОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПРОСТРАНСТВЕ УКРАИНЫ (НА ПРИМЕРЕ КАМЕРНЫХ ВОКАЛЬНЫХ АНСАМБЛЕЙ)

Аннотация

В работе анализируется специфика народного вокала, которому присуща природно-разговорная манера пения, работа голосовых связок, использование природных грудных и головных резонаторов. Рассматривается деятельность камерных коллективов, использующих народный вокал. Репертуар данных ансамблей составляют народные песни, как в оригинальном виде, так и в обработанном, а также авторские композиции. Деятельность этих коллективов является частью национальной культуры, в которой объединяются традиции и новации.

Ключевые слова: народный вокал, песни, камерные вокальные ансамбли, трио.

Tsiupa N.P.

Kyiv National University of Culture and Arts

SPECIFICITY OF MODERN FOLK VOCAL AT THE ART SPACE OF UKRAINE (ON THE EXAMPLE OF CHAMBER VOCAL ENSEMBLES)

Summary

The paper analyzes the specifics of folk singing. Folk way of singing based on natural and conversational style of singing, vocal cords work, the use of natural thoracic and head cavities. We consider the activities of chamber ensembles, using folk style of singing. The ensemble's repertoire includes folk songs in the original form, the songs treatment and original compositions. The activity of these groups is a part of national culture, which combines tradition and innovation.

Keywords: folk singing, song, chamber vocal ensembles, trio.